



SOFT SKILLS IN FOREIGN LANGUAGE EDUCATION

MÄKKÉ ZRUČNOSTI V CUDOJAZYČNEJ EDUKÁCII

IVICA KOLEČANI LENČOVÁ

¹ Katedra nemeckého jazyka, literatúry a didaktiky, Pedagogická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave, Račianska 59, 813 34. Bratislava 1, kolecani@fedu.uniba.sk

Abstract

The article discusses soft skills in the context of diachronic and synchronic social change with a focus on foreign language education. What are soft skills and why should they be an integral part of foreign language teaching? Changes in the concepts of and approach to foreign language teaching have created more opportunities for the development of soft skills than the traditional way of teaching. The systematic inclusion and development of these skills in the teaching process will enable formal education to be better linked to the demands of practice and successful integration of young people into working life. Once key soft skills become arranged into categories and their basic characteristics are described, procedures will be offered for the acquisition of these skills and for their development in educational practice.

Keywords

new concepts and new approach, soft skills, characteristics, procedures

Úvod

Téma mäkkých zručností (soft skills) sa už niekoľko desaťročí spája priamo alebo nepriamo s pedagogickými nasmerovaniami vo vzdelávaní (Besedová, 2013, 40, 47; Bučková, 2020, 196, 235; Choděra, 2001, 73; Lenčová, 2008, 8, 11, 40; Smetanová – Hornáčková, Klapicová, 2024, 52–58; Kolečani Lenčová, 2024, 23, 25–27, 62–65; Petlák, 2020, 110–113, 121–122; Šipošová, 2024, 74, 82 atď.). V tomto ponímaní ju chápeme ako tému prierezovú, vyžadujúcu si pre svoju závažnosť náležitú pozornosť. Ostatné roky pociťujeme viac ako kedykoľvek v minulosti naliehavosť otvárania témy mäkkých zručností. Nové technológie a umelá inteligencia dokážu síce nahradiť mnohé zručnosti, ale nedokážu nahradiť kritické myslenie, kreativitu, prispôsobivosť či tímovú spoluprácu (porov. Kotlebová, 2024, 28; Ettlerová, 2023, 15). Požiadavka posilnenia mäkkých zručností sa tak dostáva do popredia záujmu rovnako odbornej, ako aj laickej verejnosti. Pochopiteľne z iného uhla pohľadu a s iným zacielením.

1 Nové prístupy

Tendenciu zamerať sa nielen na zručnosti, ktoré sú merateľné (a tak ľahko identifikovateľné) pozorujeme už v minulých dekádach. Zelina (1993) zdôrazňuje, že človek potrebuje pre život rozvinuté hodnotiace procesy, tvorivé myslenie, nonkognitívne charakteristiky osobnosti (city, motiváciu, progresívnu afinitu k hodnotám). Vyjadruje potrebu venovať viac priestoru zážitkom, hodnotovému systému a emocionálnemu prežívaniu detí. Navrhuje „... odstrániť zbytočné neefektívne vzdelávanie a posilniť viac výchovné metódy, viac sa zamerať na zážitky, hodnotové systémy, motiváciu a emócie detí“ (1996, 11).

Choděra (2001, 73) uvádza, že pri plnení jazykových cieľov ide o verbálne učenie, pri plnení rozvíjajúcich cieľov, resp. výchovných a vzdelávacích ide o učenie myšlienkové a sociálne. Zameranie sa na medziľudské vzťahy, normy a hodnoty v zmysle morálnej socializácie a celkovej humanizácie vyučovania približuje Švec (2002, 47) nasledovnými slovami:

„Humanisticky orientované vyučovanie kombinuje v sebe jednak zameranie na osobnosť žiaka a učiteľa (na individualizáciu a personalizáciu vyučovania), jednak zameranie na medziľudské vzťahy, normy a hodnoty (na morálnu socializáciu a celkovú humanizáciu výučby)“.

Podstatnými znakmi takto orientovanej výučby je podpora sebadôvery žiaka, rešpektovanie jeho jedinečnosti, preferovanie pozitívnej motivácie, stimulácia k tvorivosti, cieľavedomosti, samostatnosti, tolerovanie inakosti, spolupráca, emocionalizácia vyučovania a hodnotová zameranosť učiteľa a žiaka. Humanistické nasmerovanie cudzojazyčnej edukácie zdôrazňuje myšlienku rozvoja jedinca v jeho komplexnosti,



„...aby výsledkom výchovy nebol len človek homo faber, t.j. človek schopný byť výkonným pracovníkom, ale alespoň tiež homo ludens (aby si človek chcel a umel v živote hrať), homo moralis (aby si ľudia neublížovali, aby si pomáhali, aby mal človek človeka rád), homo spiritualis (aby človek sdieľal vyššie hodnoty, ktoré jej presahujú, aby hľadal a nálezal význam svojho bytia, aby bol schopný duchovného sebezpresahu). Výchova cudzích jazykov je k tomu mimoriadne disponovaná.“ (Ries – Zajícová, 2004, 9).

Uvedené dimenzie sa v edukačnom procese navzájom podmieňujú a dopĺňujú. V kontexte súčasnej edukačnej reality sa tak otvárajú perspektívy rozpracovania tohto nasmerovania v jeho jednotlivostiach, konkrétne so zameraním na mäkké zručnosti.

Humanizácia vyučovania ako spoločenský apel je obsiahnutá už v návrhu koncepcie rozvoja výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike, ktorý je známy ako projekt MILÉNIUM (2002). V tomto strategickom dokumente sa akcentujú základné zmeny vo výchove a vzdelávaní v súlade s tvorivo-humanistickou pedagogikou. Východiskovou myšlienkou je nové ponímanie a definovanie vzťahov medzi učiteľom a žiakom, v ktorom sa žiak stáva významným subjektom vo vyučovacom procese. Je vedený k tolerancii, prijímaniu a hodnoteniu názorov iných, rešpektovaniu inakosti, vyjadrovaniu vlastných názorov a postojov k okolitým javom a veciam. Vytvorenie priestoru na jeho samostatnú a tvorivú prácu umožňujú otvorené formy vyučovania ako projektové vyučovanie, učenie sa na stanovištiach, či skupinová alebo párová práca. Do popredia sa dostáva komunikácia, riešenie problémov, porozumenie iným a sebe samému, chápanie sveta okolo nás a v nás, prežívanie a sebarozvíjanie. Priaznivá emocionálna interakcia učiteľa a žiaka, ako aj žiakov medzi sebou vedie k vytvoreniu pokojnej pracovnej atmosféry v triede, akcentujúcej výchovné hodnoty a podporujúcej rozvoj žiaka. Nové prístupy sa presadzujú len pozvoľna. Požiadavka uplatniť metódy rozvoja emocionálnej inteligencie, metamotivácie, prosocializácie, vysokej etickej zodpovednosti a kreativity, ktoré sú obsiahnuté v projekte MILÉNIUM sa nepresadí bez zmien „filozofie školy“. Škola sa musí transformovať do podoby umožňujúcej žiakovi rozvoj nielen v kognitívnej oblasti, a tak prispieť k jeho celostnému rozvoju (Kolečáni Lenčová, 2021, 190). Je dôležité uvedomiť si, že humanizácia v edukačnej praxi nie je len doménou tzv. alternatívnych škôl. Vyššie uvedené požiadavky sa dajú nepochybne realizovať v edukačnom prostredí školy vo formálnom vzdelávaní, no je to proces náročný a zdĺhavý. Svoju rolu v ňom zohrávajú tradície, ekonomické činitele, ale taktiež pripravenosť a rovnako ochota učiteľa zmeniť svoj zaužívaný štýl práce a interakciu so žiakom. Csikszentmihalyi (2018) poukazuje na to, že „...pozitívne skúsenosti v rodine, emocionálne podporné prostredie, bohaté kultúrne dedičstvo, široká škála príležitostí a vysoké očakávania podnecujú zvedavosť a záujem“. (2018, 465).

V edukačnom procese je dôležité uvedené činitele akceptovať a funkčne využiť tak u žiaka, ako aj u učiteľa.

1.1 Zmeny v kurikulárnych dokumentoch

V súčasnej dobe sa rieši transformácia kurikulárnych dokumentov. Závažné nedostatky sa týkajú obsahu učiva a vyučovacích postupov, zmeny transmisívneho a prevažne na učiteľa orientovaného modelu k interaktívnemu komunikačnému modelu (porov. Hanuliaková – Lobotková, 2023, Kolečáni Lenčová, 2021, 2024; Kolečáni Lenčová – Molnárová, 2024, Lojová, 2018, Petlák, 2018). Pôvodné dokumenty nezohľadňujú v plnej miere kritériá a princípy trvalo udržateľného rozvoja, pretrvávajú dôraz na odborné vedomosti a zručnosti, nedostatočne sa podporujú neodborné schopnosti a zručnosti. Dá sa konštatovať, že komplexné zručnosti (emočná inteligencia, komunikácia, tímová spolupráca, samostatnosť, manažment času etc.), ktoré potrebujeme na dosiahnutie svojich cieľov a bez ktorých špecializované znalosti odboru strácajú svoju dôležitosť, sú v dnešnej dobe mimoriadne dôležité. Myšlienku ich systematického rozvíjania podporujú aj zamestnávateľi, keďže značná časť mládeže opúšťa školu s vedomosťami a zručnosťami, schopnosťami a postojmi, ktoré nie sú dostatočne využiteľné na trhu práce. Naopak, nedostatok mäkkých zručností musia potom zmierňovať rôznymi školeniami, či workshopmi. Uvedená skutočnosť naznačuje, že škola učí žiakov niečo iné, ako je potrebné v živote, že škola nie je dostatočne prepojená s realitou mimo nej. Výskumy potvrdzujú, že mäkké zručnosti sú rovnako produktívne ako tvrdé zručnosti, čím sa stávajú dôležitým zdrojom produktivity práce a hospodárskeho rastu a je preto potrebné ich kombinovať a rozvíjať spolu s tvrdými zručnosťami od počiatočného vzdelávania (t.j. zručnosťami spojenými s formálnou kvalifikáciou) (Balcar, 2018, Ettlerová, 2023).

Explózia informácií a technológií ich prenosu vyvolali to, že tvorcovia učebníc sa snažia čo najviac poznatkov dostať do učiva a tak sú predimenzované učebnice informáciami, čím sa vytvárajú predpoklady pre preťažovanie žiakov i učiteľov. Následok vyššie uvedeného môže viesť k tomu, že učiteľ len vysvetľuje látku a žiakov skúša,



ale nemá čas a priestor na kvalitné precvičenie učiva, žiaci na jeho pochopenie a tieto deformácie sa prejavujú v neurotizácii učiteľov, žiakov, v odpore k učeniu sa a vzdelávaniu. Učebné osnovy neobsahujú explicitne vyjadrené základné učivo a ani nie je jasné a jednoznačne vyjadrené, čo má byť merateľným výsledkom osvojenia si učiva. Dávajú odpoveď na to, čo učiť, ale nie prečo, ako a k akým výsledkom sa má prísť. Obsah učiva nie je stále dostatočne diferencovaný pre žiakov slabších a nadaných, len pozvoľna sa zohľadňuje inklúzia (Balcar, 2018; Janoško – Kušnírová, 2017). Obsah je predimenzovaný na všetkých druhoch a typoch škôl, čo znemožňuje vnútornú diferenciáciu žiakov, ale aj venovanie sa slabším žiakom, zavádzanie inovácií do metód vzdelávania, bráni to uplatňovaniu humánnejšieho prístupu učiteľov k žiakom atď. Aj keď boli urobené niektoré pokusy o vyčlenenie základného učiva na ZŠ a SŠ, najmä vo všeobecnovzdelávacích predmetoch, chýbalo a chýba vyhodnotenie efektívnosti používania princípu práce so základným učivom. Kvalitne spracované nové kurikulum môže byť jedným z faktorov umožňujúcich väčšiu flexibilitu uplatnenia absolventov na trhu práce.

1.2 Mäkké zručnosti versus tvrdé zručnosti

V tejto podkapitole sa zameriame na mäkké zručnosti (soft skills). Odpovieme na otázku, *čo sú mäkké zručnosti a prečo ich rozvoj má byť neoddeliteľnou súčasťou cudzojazyčnej edukácie*. Mäkké zručnosti sú v podstate „interdisciplinárne“ osobné schopnosti a vlastnosti, ktoré pomáhajú prekonávať výzvy rôzneho druhu. Najbežnejším synonymom pre mäkké zručnosti je „sociálna kompetencia“. Môžeme ich teda charakterizovať ako osobné schopnosti, charakterové vlastnosti, správanie, postoje a charakteristiky, ktoré presahujú rámec naučených odborných zručností.

„Mäkké zručnosti sa vzťahujú na široké spektrum zručností, kompetencií, správania, prístupov a osobných kvalít, ktoré umožňujú ľuďom efektívne riadiť svoje prostredie, pracovať dobre s ostatnými, podávať dobrý výkon a dosiahnuť svoje ciele. Tieto zručnosti sú široko aplikovateľné a komplementárne k iným zručnostiam – technickým, pracovným a akademickým“ (Lippman, 2015, 11).

Keďže sa ťažko merajú, sú známe aj ako mäkké faktory (príkladom často požadovaných mäkkých zručností je schopnosť pracovať v tíme, riešenie problémov, kritické myslenie, komunikácia, inovácia, samostatnosť, kreativita). Mäkké zručnosti tak sú aj nie sú súčasťou nadobúdania určitej kvalifikácie vo formálnom vzdelávaní na základných, stredných a vysokých školách. V tomto smere sa nemôžeme spoliehať na inštitúcie, ktoré poskytujú neformálne a informálne vzdelávanie – inými slovami – ich rozvoj musí byť súčasťou kurikul, aby sa dostali na všetky stupne škôl. Mäkké zručnosti sú netechnické zručnosti, ktoré opisujú, ako pracujeme a ako komunikujeme s ostatnými, ako riešime problémy a ako riadime svoju prácu. Používame ich v bežnom živote na udržiavanie dobrých vzťahov, odrážajú náš štýl komunikácie a tiež pracovnú morálku a pracovný štýl. Tieto zručnosti teda zahŕňajú všetko počnúc komunikáciou učiteľa so žiakmi, po ukončení školy komunikáciu absolventov s kolegami v práci až po premýšľanie o problémoch na pracovisku (porov. Ettlerová, 2023, 16–17; Peters-Kühlinger – Friedel, 2008, 9–12; Smetanová – Hornáčková, Klapicová, 53–54).

Mäkké zručnosti sú v súčasnej dobe stále dôležitejšie, vyžadujú ich tisíce pracovných ponúk. Nevyhnutnosť implementovať mäkké zručnosti do formálneho vzdelávania v edukačných podmienkach školy zdôraznil aj Martin Menšík, riaditeľ komunikácie a vzťahov spoločnosti Profesia pre Slovenskú a Českú republiku) slovami:

„Ak rozvoj mäkkých zručností nedostaneme do formálneho vzdelávania, stále sa budú musieť zamestnávateľi spoliehať na inštitúcie poskytujúce neformálne a informálne vzdelávanie.“¹

Mäkké zručnosti neboli vždy relevantné pre kariérny úspech, ale ich význam vo svete práce sa neustále vyvíja. Tieto zručnosti sú teraz všeobecne požadované bez ohľadu na to, v akom odvetví pracujeme (porov. Ettlerová, 2023, 14; Kozárová, 2024, 35). Vo svete, kde digitálna transformácia prebieha rýchlejšie ako kedykoľvek predtým, je dôležité, aby sa absolventi školy dokázali odlíšiť a prezentovať svojimi relevantnými mäkkými zručnosťami, ktoré zamestnávateľia hľadajú. Práve s tými zručnosťami súvisí aj kariérny úspech (napr. komunikácia s kolegami – s úctou, milo, neochotne, arogantne etc.). Bez ohľadu na to, aké silné sú odborné a technické zručnosti uchádzača o prácu, pokiaľ sa nebude ku kolegom správať s úctou, s nevôľou bude spolupracovať, nebude vedieť riešiť problémy a nedokáže sa prispôbiť zmenám, bude sa mu v práci dariť len ťažko. Z uvedeného môžeme usúdiť, aké dôležité je rozvíjať mäkké zručnosti, keďže sa vzťahujú na všetky druhy zamestnania či kariéry. Bez mäkkých zručností strácajú odborné vedomosti na svojej dôležitosti, bez nich sa človek len ťažko stane súčasťou tímu, nedokáže efektívne komunikovať a spolupracovať. Zaujímavé je, že sa nedajú naučiť naspamäť. Získavajú sa

¹ <https://magazin.almacareer.com/sk/maekke-zrucnosti-su-stale-dolezitejsie-vyzadovali-ich-v-takmer-200-tisic-pracovnych-ponukach>



skúsenosťami, interakciami s ľuďmi, orientáciou v prostredí (porov. Ettlerová, 2023, 17; Peters-Kühlinger, 2008, 35). Mäkké zručnosti nie sú zamerané na konkrétny odbor, neplatia tam žiadne rozdiely, sú pre všetkých rovnaké.

Z uvedeného je zrejmé, že rozvoj mäkkých zručností by sa mal výrazne posilniť v existujúcich kurikulumoch základných, stredných aj vysokých škôl. V prípade vysokých škôl by žiadúcu zmenu mala priniesť komplexná akreditácia, ktorá sa zameriava aj na mäkké zručnosti absolventov.

V tejto súvislosti sa ponúka porovnanie s tzv. tvrdými zručnosťami (hard skills, resp. academic skills), ktoré chápeme ako odbornú kvalifikáciu človeka. Nadobúdame ich vzdelávaním, rôznymi kurzmi odbornej prípravy, školeniami, ako aj autodidakciou. Môžu to byť technické znalosti alebo schopnosti. Sú merateľné, dajú sa naučiť a zvyčajne sa dajú ľahko preukázať (maturitné vysvedčenia, kurzy odbornej prípravy, certifikáty a diplomy z programov ďalšieho vzdelávania a odbornej prípravy, akademické tituly a hodnosti). Rozlišujeme komunikačné schopnosti, medzi ktoré patri znalosť cudzích jazykov, schopnosť spracovať text a rôzne formy digitálnej komunikácie. Ďalšími kategóriami sú počítačové technológie, dátová analýza a webová analytika². Dá sa konštatovať, že medzi mäkkými a tvrdými zručnosťami je prepojenie, vzájomný vzťah. Kým tvrdé zručnosti nám umožňujú vykonávať kvalifikovane istú prácu, mäkké zručnosti nám pomáhajú stať sa úspešným vo svojej práci a vo svojom odbore. Stručne vyjadrené – kým tvrdé zručnosti sa vieme naučiť, mäkké zručnosti získavame. V dnešnej dobe dominuje v školách dialóg o tom, že celý vzdelávací systém by sa mal riadiť programom STEM³, teda predmetmi technického smeru. Tento dialóg sa však dotýka aj humanitných predmetov ako sú história či umenie, na ktorých význam sa postupne zabúda. Podobne ako u vyššie uvedených humanitných predmetoch súvisí problematika dôležitých mäkkých zručností aj s jazykmi (materinský jazyk, cudzie jazyky). Naši žiaci, resp. študenti ich musia ovládať, aby uspeli nielen v osobnom, ale aj pracovnom živote. To, čo z daného vyplýva teda je, či sa priveľké zameranie na STEM predmety nevyhýba otázke vzdelávania v oblasti mäkkých zručností. Je totiž dôležité, aby absolventi disponovali nielen teoretickými vedomosťami, ale mali aj zručnosti, ktoré sú potrebné pre sociálne fungovanie. No v prvom rade sú dôležité pre uplatnenie sa na trhu práce.

2 Aké mäkké zručnosti poznáme a ako ich učiť a rozvíjať?

Ako sme vyššie uviedli, zručnosti delíme na tvrdé a mäkké zručnosti. Medzi tvrdé zručnosti patria všetky tie, ktoré sa žiaci bežne učia v škole, dajú sa ľahko identifikovať, sumarizovať a klasifikovať. Napríklad, keď sa žiak dobre učí, je hodnotený známami, ktoré sú následne uvedené na jeho vysvedčení alebo diplome. Na základe týchto známok sa potom posudzuje, nakoľko zvládol daný predmet, čo by mohol v budúcnosti študovať, keďže jeho ďalšie vzdelávanie závisí od výsledkov dosiahnutých v príslušnom predmete. Posúdiť dosiahnutý stupeň tejto zručnosti je jednoduché najmä vďaka jej merateľnosti. Naopak mäkké zručnosti je veľmi ťažké kvantifikovať. Žiak môže získať napríklad diplom za schopnosť viesť ľudí, ale ako sa dá táto schopnosť reálne vyčíslit? Preto je ťažké objektívne posudzovať mäkké zručnosti rovnako ako tvrdé zručnosti. Napriek tomu je nesmierne dôležité vedieť, že mäkké zručnosti nemožno ničím nahradiť a sú rovnako dôležité ako tvrdé zručnosti. Keďže zamestnávateľov v dnešnej dobe zaujímajú nielen vedomosti, ale najmä mäkké zručnosti (pýtajú sa svojich zamestnancov, ako ich chápu a používajú v pracovnom procese), je nevyhnutné, aby sa týmto zručnostiam žiaci naučili čím skôr, najlepšie v škole. V dnešnom vzdelávacom systéme je síce komplikované, aby sa žiaci priamo stretli s možnosťou viesť tím ľudí alebo kreatívne riadiť vzdelávací proces, učiteľ by im mal aspoň sčasti umožniť, aby si takéto úlohy skúšali a tak získali prehľad o tom, ako sa daná zručnosť v praxi využíva. Ako tvrdí Burow (2011, 49),

„...za priaznivých podmienok prostredia sú adolescenti do značnej miery autonómni v schopnosti vytvárať, tvorivé polia“, v ktorých prekračujú svoje individuálne hranice a tvorivo spolupracujú“.

V edukačnej praxi sa to potvrdzuje.

² <https://skillmea.sk/blog/co-su-hard-skills-tvrde-zrucnosti>

³ Vzdelávanie STEAM sa vzťahuje na vzdelávací model, ktorý integruje poznatky vedy, techniky, inžinierstva, umenia a matematiky. Jeho cieľom je rozvíjať kritické myslenie a schopnosti študentov riešiť problémy, ako aj podporovať ich kreativitu a inovatívny rozvoj.



2.1 Klasifikácia mäkkých zručností

Mäkkých zručností poznáme naozaj mnoho, záleží už iba na jednotlivcovi, ktoré z nich si osvojí a bude na dennej báze používať. Po ukončení vzdelávania na pracovisku taktiež pochopí, ktoré z nich bude vedieť uplatniť, a ktoré nie. Niektoré z mäkkých zručností v sebe zahŕňajú akési podkategórie zručností, ktoré jednotlivcovi pomáhajú pri ich zaradovaní do svojho života. Klasifikácie mäkkých zručností sú viaceré, uvediem len niektoré.

Peters-Kühlingerová a Friedel (2022, 12) po charakteristike jedenástich najdôležitejších zručností pre prax ponúkajú postupy na ich rozvoj v prepojení s konkrétnymi situáciami (viď porovnávacia tab. 1). Svetové ekonomické fórum (World Economic Forum – WEF) zverejnilo v roku 2023 na základe rozsiahleho prieskumu⁴ desať najžiadanejších zručností pre trh práce. Podľa WEF dochádza k transformácii pracovných miest a práce, čo si bude vyžadovať od pracovníkov mať zručnosti, ktoré im umožnia zorientovať sa v nastávajúcich zmenách a často nových pracovných požiadavkách. Stepstone Magazin⁵ uvádza desať najdôležitejších mäkkých zručností. Poukazuje na dôležitosť prezentačných techník, spôsobu komunikácie (napr. hlas, pohyby, reč tela), či uchádzac zvláda konflikty, pracuje na svojej osobnosti a je ochotný zamyslieť sa nad svojím správaním. Christian Klee menuje desať mäkkých zručností, ktoré považuje za najdôležitejšie pre dosiahnutie školského úspechu a ktoré zohrávajú dôležitú úlohu v interakcii s učiteľmi, spolužiakmi a ďalšími ľuďmi v školskom prostredí.⁶ Pomáhajú vstúpiť žiakom pozitívny postoj k učeniu a tiež dosahovať vytýčené ciele. Ako je zrejmé z porovnávacej tabuľky 1, kľúčovými mäkkými zručnosťami sú analytické a kritické myslenie, komunikačné a interpersonálne zručnosti, schopnosť tímovej spolupráce a v neposlednom rade aj motivácia, kreativita a empatia.

Tab. 1 Porovnanie vybraných klasifikácií mäkkých zručností

Christian Klee	Stepstone Magazin	WEF (Svetové ekonomické fórum)	Peters-Kühlinger/ Friedel John
Časový manažment	Schopnosť pracovať v tíme a sociálne zručnosti	Analytické myslenie	Komunikačná kompetencia
Sebadisciplína	Flexibilita	Kreatívne myslenie	Sebavedomie
Komunikačné zručnosti	Schopnosť riešiť konflikty a rétorické zručnosti	Odolnosť, flexibilita a agilita	Empatia
Schopnosť pracovať v tíme	Odolnosť voči stresu a rezistencia	Motivácia a sebaopoznanie	Schopnosť pracovať v tíme
Schopnosť riešiť problémy	Odhodlanie a motivácia	Zvedavosť a celoživotné vzdelávanie	Schopnosť prijať kritiku
Stratégie učenia	Schopnosť prijímať kritiku a ochota učiť sa	Technologická gramotnosť	Analytické myslenie
Sebadôvera	Analytické myslenie	Spoľahlivosť a dôraz na detaily	Dôveryhodnosť
Zvládanie stresu	Organizačný talent a silné plánovacie schopnosti	Empatia a schopnosť počúvať	Sebadisciplína/ sebakontrola
Schopnosť kritického myslenia	Schopnosť riešiť problémy	Vodcovstvo a spoločenský vplyv	Zvedavosť
Motivácia a angažovanosť	Časový manažment, spoľahlivosť a presnosť	Kontrola kvality	Schopnosť riešiť konflikty
			Schopnosť presadiť sa

⁴ Prieskumu sa zúčastnilo 803 spoločností z 27 priemyselných zoskupení a 45 rôznych ekonomík.

⁵ <https://www.stepstone.de/magazin/artikel/soft-skills>

⁶ <https://nachhilfe-christianklee.de/softskills/>



Je potrebné si uvedomiť, že „...mäkké zručnosti nie sú viazané na špecifickosť istej práce alebo činnosti, ale významne prispievajú k jej kvalite“.⁷ Národný ústav certifikovaných meraní vzdelávania (NÚCEM) sa od roku 2018 zaoberá hodnotením kľúčových kompetencií dospelých v spolupráci s Organizáciou pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD). V odporúčaniach pre Slovensko uviedlo OECD ako prioritu posilnenie reakciesschopnosti žiakov a vzdelávacích inštitúcií pre potreby trhu práce. Konkrétne osobnostné charakteristiky, ktoré sú v 21. storočí jednoznačne relevantné sú kreativita, originalita a iniciatíva; odolnosť, zvládanie stresu a flexibilita; líderstvo (asertivita, sebadisciplína) a sociálny vplyv. Z preferencií slovenských učiteľov vyplýva, že aspekty líderstva (asertivita, sebadisciplína) manifestovali dominantne. Prospelo by im však viac rozvíjať nedominantné osobnostné črty otvorenosť (kreativita, zvedavosť) a emocionálnu vyrovnanosť (prispôsobivosť). Priamo relevantná pre pracovný trh je kreativita, ktorú učitelia prejavujú priemerne. Sú to dôležité zistenia pre vzdelávanie a učiteľov z praxe, ako aj vzdelávanie budúcich učiteľov cudzích jazykov. Len učitelia, ktorí budú otvorení inováciám dokážu záujem, zvedavosť a radosť z učenia preniesť na žiakov a súčasne u nich rozvíjať a vyžadovať kritické a kreatívne myslenie.

3 Rozvoj kľúčových mäkkých zručností

Mäkké zručnosti, ako sme vyššie uviedli, sú ťažšie merateľné, neučia sa priamo vo vyučovacích predmetoch, no získavajú a rozvíjajú sa počas edukácie (napr. vzor učiteľa, kooperácia žiakov, tímová zodpovednosť), sociálnymi kontaktmi v škole (napr. sebareflexia), v rodine (vzor rodiča), v skupinách a pod. V tejto kapitole sa zameriame na niektoré z najdôležitejších mäkkých zručností, ktoré je nevyhnutné rozvíjať na hodinách cudzích jazykov.

Tímová práca: Tímová práca je zručnosť, ktorú možno rozvíjať asi najľahšie, pretože školská trieda vytvára prostredie, v ktorom je najlepšie možné ju uplatniť. Vyžaduje, aby žiaci/študenti navzájom spolupracovali pri dosahovaní určitého cieľa. Spája okrem schopnosti spolupracovať aj ďalšie mäkké zručnosti ako schopnosť komunikovať, počúvať druhých, tolerovať ich a akceptovať ich názor, či prezentovať svoje nápady, poprípade zapojiť do hry svoju kreativitu.

Pri tímovej práci sa tiež žiaci učia tomu, čo budú vo svojom budúcnom zamestnaní využívať pravidelne a tým je akceptovanie hierarchie a rolí v skupine či tíme. Vďaka tímovej práci sa naučia, ktorá pozícia alebo rola v skupine im vyhovuje, čo následne vedie lepšie uchopiť v práci, lebo

„...to, čoho sme schopní, do akej miery sme schopní realizovať svoj potenciál, je do značnej miery vyjadrením vzťahovej architektúry, ktorú rozvíjame, a sociálneho a kultúrneho prostredia, v ktorom sa pohybujeme; rozhodujúca je spolupatričnosť“ (Burow, 2011, 51).

Niektorí žiaci sú skôr aktívni a asertívni, majú radi hlavné slovo, iní sú naopak tichší či dokonca pasívnejší. Nie je na tom nič zlé, je len potrebné, aby si žiak uvedomil svoje postavenie v skupine a patrične s ním vedel pracovať.

„Výnimočné výsledky a kreativita sa dostavia nielen vtedy, keď si niekto uvedomí svoje špecifické schopnosti a rozvíja ich prostredníctvom cieleného vzdelávania, ale aj vtedy, keď si uvedomí svoje slabé stránky a hľadá vhodných partnerov na dosiahnutie spoločne stanoveného cieľa.“ (Burow, 2011, 53).

Tímovú prácu podporujeme rôznymi cvičeniami vo dvojiciach, napríklad spoločným písaním (téma je zadaná alebo si ju vyberú sami, potom ju spoločne rozvíjajú a prehlbujú, striedajú sa v písaní). Dobrým cvičením je cvičenie vo dvojici – viesť a nechať sa viesť. V tomto cvičení jeden zo žiakov má zaviazané oči a druhý ho slovne usmerňuje pri chôdzi tak, aby mohol bezpečne kráčať. Ďalšou možnosťou je pohybová skupinová aktivita, v ktorej sa jeden spolieha na ostatných. Tieto a ďalšie cvičenia sú zamerané na precítenie tímovej spolupráce, na uvedomenie si seba, svojho potenciálu a roly v tíme. Veľmi dôležitá je záverečná reflexia a skupinový rozhovor o realizovanej aktivite.

Komunikačné zručnosti: Komunikácia je základným kameňom medziľudských vzťahov. Je to kľúč k úspechu, k tímovej práci, k vyjadreniu toho, čo osoba cíti, prežíva či potrebuje. Ak sa bavíme o komunikačných zručnostiach, je potrebné si uvedomiť, že človek musí byť dobrým poslucháčom a zároveň dobrým komunikátorom. To znamená, že musí počúvať ostatných a zároveň správne vyjadriť samého seba. V edukačnom

⁷ <https://www.direktor.sk/sk/casopis/didaktika/makke-zrucnosti-v-edukacii.m-1589.html>



prostredí sa môžu komunikačným zručnostiam učiť žiaci pri práci vo dvojiciach, v tímoch (skupinová práca, učenie sa na stanovištiach, projekty), ako aj pri rôznych druhoch individuálnej práce (napr. tvorivé písanie, prezentácia) (Benner, 2022, 9–11, 15, 36; Peters-Kühlinger – Friedel, 2008, 60–65). Je potrebné, aby žiaci získali túto zručnosť čím skôr a pochopili, ako efektívna komunikácia prebieha. Úspešná komunikácia zahŕňa nasledovné komponenty:

- Verbálna komunikácia: schopnosť hovoriť jasne, vecne a stručne.
- Neverbálna komunikácia: schopnosť uvedomiť si a vyjadriť pozitívnu reč tela a výrazy tváre.
- Písomná komunikácia: zručnosť písať rôzne druhy textov (list, email, žiadosť etc.).
- Vizualná komunikácia: schopnosť prenášať informácie pomocou obrázkov a iných vizuálnych stvárnení (vedieť vizuálne stvárnenia identifikovať, analyzovať, prezentovať, prípadne vytvárať).
- Aktívne počúvanie: počúvať a rozumieť, čo hovoria druhí. Táto zručnosť sa dá považovať za kľúčovú komunikačnú mäkkú zručnosť, pretože byť schopný počúvať znamená aj pochopiť postoje a názory iných a vycítiť, ako s ľuďmi komunikovať. Bez tejto schopnosti by bolo akékoľvek komunikačné úsilie jednosmerné a pravdepodobne neúčinné. Schopnosť počúvať s porozumením zabezpečí tak obojsmernú, symetrickú interakciu. Inými slovami je to umenie oznamovať a počúvať.

Kritické myslenie a analytické myslenie: Tieto zručnosti pomáhajú ľuďom identifikovať hlavnú príčinu problému. Kriticky mysliaci človek analyzuje, skúma, identifikuje a myslí mimo zaužívaného rámca (out of the box). V práci pomáha kritické myslenie ľuďom riešiť problémy a spochybňovať zaužívané predstavy. Inými slovami je to „vybočenie“ zo zaužívaných myšlienkových pochodov a stereotypov. Kriticky a analyticky mysliaci človek dokáže riešiť zložité problémy, nevyhýba sa im, vie trieťvo vyhodnotiť údaje a hľadať správne riešenia. Na pracovisku sú tieto zručnosti cenené, pretože umožňujú efektívne analyzovať poskytnuté informácie a prijímať rozhodnutia založené na týchto informáciách. Vďaka tomu dokážu potom pracovať efektívnejšie, vytvárať kvalitnejšie plány, využívať príležitosti a racionálne reagovať na nové situácie. V edukačnom prostredí môžeme simulovať situácie pomocou rolových hier, zadávaním problémových úloh alebo divergentných úloh na rozvoj tvorivosti. Ponúkajú sa aj problémové situácie z reálneho života, ku ktorým musia žiaci zaujať stanovisko, vyjadriť svoj názor, formulovať myšlienky a argumentačne ich podložiť. Môžeme siahnuť aj k literárnym dielam či iným umeleckým artefaktom, ktoré nezameniteľným spôsobom otvárajú množstvo úloh na riešenie a sú zároveň dobrodružstvom a objavnou cestou k iným a k sebe samému (Kolečáni Lenčová, 2024, 86–87, 99–100, 107, 120–121, 143).

Odolnosť, flexibilita a obratnosť: V škole sú žiaci vedení k tomu, aby akceptovali určité pravidlá a zaužívané postupy (napr. rozvrh hodín, prestávky). Je to pochopiteľné a má to svoje opodstatnenie pre plynulý chod školy. Na druhej strane však rovnako dôležité je, aby sa žiaci dokázali prispôsobiť neočakávaným a nepredvídateľným situáciám a zmenám a vedeli ich správne analyzovať a zareagovať. Pripraviť ich na takéto okolnosti môžeme rolovými hrami, zadávaním problémových úloh, ktoré si vyžadujú flexibilitu, správne a rýchle zareagovanie, často aj dávku kreativity, odvahy a iniciatívy.

Vystupovanie na verejnosti: Okrem vyššie uvedených mäkkých zručností považujeme za dôležité vystupovanie na verejnosti. Na prvý pohľad sa môže zdať, že táto zručnosť je veľmi podobná komunikačným zručnostiam. Dá sa tam síce nájsť nejaká zhoda, ale stále platí, že pri hovorení na verejnosti sa od človeka vyžaduje vlastný a jedinečný súbor komunikačných zručností. Keď ľudia hovoria pred ostatnými, je potrebné, aby to spĺňalo hneď niekoľko podmienok a kritérií: prejav musí byť podaný zrozumiteľne a sebaisto, musí mať logiku a musí viesť zaujať. Ten, ktorý hovorí pred ostatnými by mal vedieť, ako zaujať a zapôsobiť na poslucháčov, teda aby si poslucháči z jeho slov zapamätali čo najviac. Tu sa ponúkajú najrôznejšie druhy prezentácií od jednoduchých referátov, cez power-pointové prezentácie až po komplexné prezentácie projektov pred triedou, širším publikom školy alebo verejnosti. Paralelne sa cvičí a rozvíja empatia, asertivita a tiež schopnosť riešiť konflikty, či flexibilita a adaptabilita. Dôležitá je prípravná fáza tvorby power-pointovej alebo inej formy prezentácie, ako aj samotné prezentovanie či moderovanie. Žiaci sa učia spracovať fakty, vizualizovať ich, prezentovať a efektívne moderovať s cieľom zaujať publikum (porov. Seifert, 2018, 50–65). Učia sa taktiež pracovať s počiatočnou trémou, s tým, ako sa prispôsobiť publiku, aké techniky použiť, aby boli úspešní, publikum zaujali a dostali pozitívnu spätnú väzbu. Prezentovanie pred triedou je veľmi prospešné, je to dobrá príprava na budúce pracovné situácie po skončení školy, ako sú rôzne porady, mítingy či workshopy. Už v škole sa žiaci môžu naučiť postupom, ktoré



predznačia, že pracovné stretnutia v budúcom zamestnaní nebudú neefektívne, ale plné dobrých nápadov a možno svojím spôsobom aj unikátne.

Mäkké zručnosti sú v praktickom živote obzvlášť dôležité v rôznych formách priameho kontaktu či už s obchodnými partnermi, alebo zákazníkmi. V škole môžeme imitovať situačné sekvencie z praxe: tu sa ponúkajú rolové hry, v ktorých sú presne zadefinované pozície účinkujúcich, žiaci sa musia identifikovať s jedným z nich a interagovať podľa vopred pripraveného scenára. Vhodná je aj následná diskusia v skupine, spoločná analýza a komentáre žiakov k rolovému vystúpeniu. Uvedené príklady potvrdzujú, že mäkké zručnosti sa dajú využiť v ktorejkoľvek fáze vyučovacieho procesu v spojení so základnými zručnosťami a jazykovými prostriedkami.

K dôležitým mäkkým zručnostiam radíme aj *časový manažment*, t. j. vedieť efektívne riadiť svoj čas, mať nad ním kontrolu a zmierniť stres, ktorý môže byť dôsledkom toho, že si nevieme zorganizovať každodenné úlohy. Vhodné je učenie sa na stanovištiach, pri ktorých si žiak vyberá úlohy na riešenie, ich poradie a sám si organizuje prácu tak, aby úlohy splnil v predpísanom časovom horizonte. V procese riešenia úloh sa žiak učí postupovať produktívne a efektívne, zodpovedá za svoje rozhodnutia, ktoré následne reflektuje. Pri tejto sociálnej forme sa naučí správne organizovať čas (pokiaľ sa mu to nepodari, získa negatívnu skúsenosť a už vie, ako to nemá robiť), stanovuje si pritom priority a súčasne musí myslieť na všetky úlohy, ktoré má splniť. Prácou na stanovištiach sa tak podporuje súčasne rozvoj niekoľkých mäkkých zručností, ktoré bude žiak potrebovať po ukončení štúdia.

Niektoré mäkké zručnosti sú cenené viac ako ostatné. Existuje nespočetné množstvo príkladov na rozvoj mäkkých zručností, ako je empatia, dôveryhodnosť, sebadisciplína, odbúravanie stresu, schopnosť riešiť konflikty alebo, schopnosť presadiť sa. Kým ešte nedávno sa zdôrazňovali mäkké zručnosti len ako 4K – kritické myslenie, komunikácia, kooperácia a kreativita, v súčasnosti sa ich počet značne obohacuje. Stačí, ak si dáme do súvislosti dnešnú dobu napríklad s flexibilitou človeka, rozmanitosťou prostredia, schopnosťou učiť sa zo sebareflexie, ochotou a záujmom o učenie, sebazvedávaním, primeranou a serióznou asertivitou a pod.

Mäkké zručnosti žiaci získavajú a osvojujú si ich počas edukačného procesu, v ktorom by mali byť jeho samozrejmovou súčasťou (Hanuliaková – Lobotková, 2023, 36). V dnešných školách už mnohí učitelia aplikujú v praxi mäkké zručnosti, učia žiakov spoznávať svoje silné a slabé stránky, venujú pozornosť rozvoju relevantných osobnostných charakteristík ako je kreativita, originalita, zvládanie stresu, flexibilita, asertivita či sebadisciplína, zodpovednosť a schopnosť vedieť si poradiť. Ponúkajú žiakom priestor na vyjadrenie svojich predstáv a navrhnutie vlastných riešení. Vhodné sú divergentné úlohy, problémové úlohy, rolové hry, kooperatívne hry a súťaže, ktoré podnecujú žiakov k zamysleniu, hľadaniu a nachádzaniu originálnych riešení. Individuálne úlohy vedú žiakov k sebaopoznaniu, sebarealizácii súčasne podporujú v nich kreativitu a sú motivačné (Kolečáni Lenčová – Molnárová, 2024, 31, 49, 103–104, 120–121).

Skúsený učiteľ dokáže viesť žiakov k tomu, aby na základe skúseností identifikovali mäkké zručnosti, na ktorých potrebujú pracovať a vytvorili si individuálny plán vzdelávania; následne im pomáha pri jeho realizácii. V závere môžeme konštatovať, že mäkké zručnosti učiteľa majú rozhodujúci vplyv na žiaka a rozvoj jeho mäkkých zručností. Učiteľ žiaka motivuje do učenia, je pre neho vzorom v pracovnom aj súkromnom živote,

„...a preto je dôraz na rozvoj a podporu mäkkých zručností budúcich učiteľov mimoriadne potrebný a musí byť súčasťou vzdelávacieho procesu. Ak chce učiteľ pracovať s mäkkými zručnosťami, musí ich neodkladne aplikovať do prednášok, cvičení, seminárov.“ (Hanuliaková – Lobotková, 2023, 35).

Záver

V posledných rokoch sa menia náborové stratégie firiem a organizácií. Čoraz viac zamestnávateľov preferuje zamestnancov, ktorí sa neboja zmien a výziev a sú schopní zvládnuť mnoho úloh a prispôbiť sa situácii (Balcar, 2018; Ettlerová, 2023; Peters-Kühlinger, 2008). Meniace sa požiadavky na trhu práce a nové prístupy k hodnoteniu schopností uchádzačov musí reflektovať aj škola – dochádza k zmene koncepcií spojených s efektívnym vyučovaním. Na všetkých stupňoch vzdelávania je potrebné pripraviť absolventa nielen po stránke odbornej, ale rozvíjať aj jeho mäkké zručnosti. Práve tieto zručnosti determinujú jeho uplatnenie na trhu prác. Komplementárnosť mäkkých a tvrdých zručností a možnosť ich paralelného rozvoja predstavujú v kontexte vyučovania cudzích jazykov výzvu pre učiteľa. Učiteľ je hlavným iniciátorom interakcie v triede a má zásadný vplyv na rozvoj mäkkých zručností, ktoré prechádzajú celým edukačným procesom. Súčasnne je to výzva pre



vysoké školy, ktoré pripravujú budúcich učiteľov (nielen) cudzích jazykov flexibilne reagovať na požiadavky praxe.

Literatúra

BALCAR, Jiří. 2018. *Soft skills and their importance on the Czech labour market*. Ostrava : VŠB-TU Ostrava, 144 pp. ISBN 978-80-248-4245-5.

BENNER, Tilo. 2022. *105 Spiele zur Förderung der Soft Skills*. Hamburg : Persen Verlag, 132 pp. ISBN 978-3-8344-3263-6.

BESEDOVÁ, Petra. 2013. Literarische Texte im DaF-Unterricht. In: Janíková, V. – Sorger, B. *Deutsch als Sprache der (Geistes)Wissenschaften. Didaktik – Deutsch als Fremdsprache*, Brno : Tribun, pp. 37–51.

BUČKOVÁ, Tamara. 2020. *Interkulturní didaktika cizojazyčné literatury. Kontexty a perspektivy*. Praha : Univerzita Karlova, 325 pp. ISBN 978-80-7603-183-8.

BUROW, Olaf-Axel. 2011. *Positive Pädagogik*. Weinheim und Basel : Beltz Verlag, 253 pp. ISBN 978-3-407-25567-9.

ETLEROVÁ, Tereza. 2023. *Soft skills v medicíne*. Praha : Maxdorf, 174 pp. ISBN 978-80-7345-767-9.

HANULIAKOVÁ, Jana – LOBOTKOVÁ, Alžbeta. 2023. *Učiteľ a jeho zručnosti v škole 21. storočia*. Dubnica nad Váhom _ Vysoká škola DTI, 133 pp. ISBN 978-80-8222-057-8.

JANOŠKO, Pavol – KUŠNÍROVÁ, Veronika, 2017. *Inkluzívna škola a rodina* [elektronický dokument] : zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava, 2017. ISBN 978-80-223-4464-7.

JOHLER, Martin. 2020. *Gewusst wie: Soft Skills im Unterricht stärken*. Augsburg : Auer Verlag, 91 pp. ISBN 978-3-403-08411-2.

LOJOVÁ, Gabriela. 2022. *Učme cudzí jazyk efektívnejšie. Prístup zameraný na žiaka*. Bratislava : Univerzita Komenského, 247 pp. ISBN 9788022353656.

CHODĚRA, Radomír et al. 2001. *Didaktika cizích jazyků na přelomu staletí*. Rudná u Prahy : Editpress, 196 pp. ISBN 80-238-7482-9.

KOLEČÁNI LENČOVÁ, Ivica. 2021. Auf der Suche nach Freundlichkeit der Schule: Entfaltung einer neuen Unterrichtskultur. In: *PHILOLOGIA*, vol. XXXI n°1, pp. 189–205.

KOLEČÁNI LENČOVÁ, Ivica. 2024. *Fremdsprachenunterricht innovativ. Gestaltpädagogische Ansätze und Implikationen*. Köln . Kirsch-Verlag, 166 pp. ISBN 978-3-943906-70-7.

KOLEČÁNI LENČOVÁ, Ivica – MOLNÁROVÁ, Eva. 2024. *Visual literacy v cudzozajznej edukácii*. Köln : Kirsch-Verlag, 165 pp. ISBN 978-3-943906-73-8.

KOTLEBOVÁ, Patricia, 2024. Rozvíjanie mäkkých zručností vo vyučovaní žiakov a študentov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. In: APPS, Volume 2, Ussue 2 2024, pp. 23–29. ISSN 2729-9805 [2025-02-04]. Available online: <https://ojs.tuzvo.sk/index.php/apps/article/view/128/75>

KOZÁROVÁ, Zuzana. 2024. Rozvoj mäkkých zručností na hodinách odborného anglického jazyka so zameraním na vyjednávanie. In: APPS, Volume 2, Ussue 2 2024, pp. 30–36. ISSN 2729-9805 [2025-02-04]. Available online: <https://ojs.tuzvo.sk/index.php/apps/article/view/127/74>

LIPPMAN, L.H., RYBERG, R., CARNEY, R. & MOORE, K.A. (2015). *Key “Soft Skills” that Foster Youth Workforce Success: Toward a Consensus Across Fields*. Washington, DC: USAID, pp. 360, Child Trends.

MATRATAJOVÁ, Martina– ZELMANOVÁ, Oľga– GALLEÉ, Filip. 2023. *Mäkké zručnosti učiteľov základných a stredných škôl v kontexte kompetencií 21. storočia Analýza osobnostných charakteristík pedagogických zamestnancov SR v spolupráci so Sekciou stredných škôl a celoživotného vzdelávania*. Bratislava : MŠVVaŠ SR a OECD. chrome-

extension://efaidnbmnnnibpajpcgclclefindmkaj/https://epale.ec.europa.eu/sites/default/files/makke_zrucnosti_ucitelov_zakladnych_a_strednych_skol_2021_analyza_piaac



PETERS-KÜHLINGER, Gabriele. – FRIEDEL, John. 2008. *Soft Skills*. Haufe TaschenGuide, 128 pp. ISBN 978-3648-160183.

PETLÁK, Erich. 2020. *Inovácie v edukácii*. Bratislava . Wolters Kluwer, 193 pp. ISBN 978-80-571-0267-0.

RIES, Lumír – ZAJÍCOVÁ, Pavla. 2004. Humanizace cizojazyčného vyučování. In: Ries, L. – Kollárová, E. et al. *Svet cudzích jazykov dnes*. Bratislava : Didaktis, 188 pp. ISBN 80-89160-11-5.

SEIFERT, Josef W. 2018. *Visualisieren, Präsentieren, Moderieren*. Offenbach : Gabal Verlag 194 pp. ISBN 978-3-86936-240-3.

SMETANOVÁ, Eva – HORNÁČKOVÁ KLAPICOVÁ. 2024. *Vývin bilingválnej a plurilingválnej kompetencie*. Praha : Wolters Kluwer, 116 pp. ISBN 978-80-286-0080-8.

ŠIPOŠOVÁ, Martina. 2024. Odysea čitateľských skúseností v rodnom a cudzom (anglickom) jazyku – interpretatívny kvalitatívny výskum. In: *Lingua et vita* 3/2024, Bratislava . EU, pp. 73– 86.

ŠVEC, Štefan. 2002. *Základné pojmy v pedagogike a andragogike*. Bratislava : Iris, 320 pp. ISBN 80-223-1633-4.

ZELINA, Miron. 1993. *Humanizácia školstva*. Bratislava : Psychodiagnostika, 83 pp. ISBN 80-88714-00-1.

ZELINA, Miron. 1996. *Stratégie a metódy rozvoja dieťaťa*. Bratislava : Iris, 230 pp. ISBN 8096701347.

[2025-02-04]. Available online: <https://magazin.almacareer.com/sk/maekke-zrucnosti-su-stale-dolezitejsie-vyzadovali-ich-v-takmer-200-tisic-pracovnych-ponukach>

[2025-06-04]. Available online: <https://skillmea.sk/blog/co-su-hard-skills-tvrde-zrucnosti>

[2025-06-04]. Available online: <https://www.stepstone.de/magazin/artikel/soft-skills>

[2025-02-04]. Available online: <https://nachhilfe-christianklee.de/softskills/>

[2025-02-04]. Available online: <https://www.direktor.sk/sk/casopis/didaktika/makke-zrucnosti-v-edukacii.m-1589.html>